Tarandı
ERT

154875

İstanbul Kültür Üniversitesi

II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi 2008

TUDOK 2008

4 – 6 Ağustos 2008

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 154875
Tas. No: T420.1 ULU.T

B İ L D İ R İ L E R

Cilt 2

***

Istanbul Kultur University

2nd International Student Congress of Turkish Language and Literature 2008

TUDOK 2008

4 – 6 August 2008

P R O C E E D I N G S

Volume 2

II. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRENCİ KONGRESİ

İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları:

Kitap No: 115

Baskı Tarihi: Ocak 2010

ISBN: (tk) 978-605-4233-18-2
(1. cilt) 978-605-4233-19-9
(2. cilt) 978-605-4233-20-5

Editör: Ömür CEYLAN

Baskı: G.M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
100 Yıl Mah. MAS-SİT 1.Cad. No:88 Bağcılar / İstanbul
Tel: (0212) 629 00 24-25

© İstanbul Kültür Üniversitesi

İstanbul Kültür Üniversitesi
Fen – Edebiyat Fakültesi
Ataköy Yerleşkesi
34156 Bakırköy – İstanbul / Türkiye
+90 212 498 41 41
http://www.iku.edu.tr

Kitaptaki makalelerin tüm yasal sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

CİLT I

SUNUŞ XV

KONGRE PROGRAMI XVII

VASFİ MAHİR KOCATÜRK OTURUMU 1

Anlatı Biliminde "Anlatıcı" Kavramı 3
Bahar Dervişcemaloğlu

Tanpınar'ın Tahkiyelerinden Hareketle Yazar-Eser İlişkisi 9
Veysel Doğaner

Bir İstanbul Sevdalısı: Yahya Kemal Beyatlı 21
Ömüray Keskin

Ben İdeali ve Kendini Gerçekleştirme: Murathan Mungan'ın *Paranın Cinleri* 55
Mustafa Alak

ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI OTURUMU 65

Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülbank ve Tercümân ve Bu Konuda Kaleme Alınmış Anonim Bir Risâle 67
Nurgül Karayazı

Melâmilik Araştırmaları Bibliyografyası ve Melâmilik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme 83
Rıza Oylum

Türk Tasavvuf Edebiyatında Bâ-yı Besmele 97
Ayhan Tek

Leylâ Hanım ve Şeref Hanım Divanlarında Mevlevîlik Temi ve Mevlâna İzleri 109
Ayten Nur Özdipi

PROF. DR. MUHARREM ERGİN OTURUMU 117

Kök Türk Yazıtlarında Yön Kurgusu 119
Emrah Bozok

İhe Ashete Yazıtı ve Yeniden Okunuşu 129
Orçun Ünal

Bir Tarih Metni Olarak Orhun Yazıtlarına Fiil Çekimi Ekleri Üzerinden Bakış 137
Zeynep Aslan

VI. Dile Sızan Arap İmgesi

Bugün dilimizde Arap imajının olduğu pek çok atasözü, deyim, bulunmaktadır. Ömer Seyfettin'in öykülerinde de bu tip kullanımlar gözden kaçmaz. Birkaç örnek verecek olursak:

"Gurbet diyarında Arap gibi gezmek."
"Evvel Şam, Ahiri Şam".
"Gölgesinden ürkmüş bir Arap atı gibi şaha kalkmak."
"Garip bir Mekkeli gibi çökmek."
"Fizan'a sürme."

Sonsöz olarak şunu diyebiliriz ki, Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türk edebiyatında Arap imajında görülen değişmeyi gösteren, bu noktada bir kavşak konumunda bulunan öykücümüz Ömer Seyfettin'dir. Tanzimat'ın sadık bacı, dadı, halayık, aşçı ve tüccarı I. Dünya Savaşı yıllarında güvenilmez bir imaja dönüşse de din kardeşliği düşüncesinin etkisi varlığını sürdürmüş, bu sebeple Ömer Seyfettin'in öykülerinde de izlenebileceği gibi zikzaklı bir Arap imgesine ulaşılmıştır. Ömer Seyfettin'de Araplar bir yandan Tanzimat'tan miras aldığı klasik dadı-bacı imgesini sürdürürken bir yandan da dolandırıcı, çirkin, sıfatlarına bürünür. Özellikle onun öykülerinde Araplarla ilgili kullandığı olumlu diyebileceğimiz "zavallı kız, emektar Arap, kırk yıllık Arap halayığı, dinç" sıfatları yanında olumsuz anlamda "uğursuz, yalancı, rüküş, hınzır Fellah" gibi sıfatlar göze çarpar. Ömer Seyfettin öykülerindeki Arap imajının bu çok farklı, çift yüzlü görünümü aslında siyasi ve sosyal değişmelerin, olayların imge üzerindeki etkisine tipik bir örnektir.

Kaynakça

Enginün, İnci, (1984), "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Yabancılar", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 51-78.

Enginün, İnci, (1999), *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Karakartal, Oğuz, "Türk Romanında Suriyeli Arap Tipleri", *Adım*, S. 2, s. 47-51.

Kefeli, Emel, (2000), *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri 1-12*, Bilgi Yayınevi.

SAİT FAİK'İN HİKAYE DÜNYASINDA İSTANBUL'A ÖZGÜ TİPLER

MEHLİKA KARAGÖZOĞLU

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı'nda Çehov tarzı hikayenin önemli temsilcilerinden Sait Faik Abasıyanık, eserlerinin birçoğunda mekan olarak İstanbul'u kullanmış ve kahramanlarını İstanbul'da yaşayan insanlar arasından seçmiştir. Bu kahramanların kimileri "karakter", kimileri "tip" özelliği taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı; 'Sait Faik'in hikayelerindeki şahıslar arasında İstanbul'a özgü yanlar taşıyan tipler' üzerine bir incelemede bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sait Faik Abasıyanık, "tip", İstanbul, Cumhuriyet Devri Türk Hikayesi

ABSTRACT

Sait Faik Abasıyanık, one of the prominent narrators of Chekhov-style storytelling in Republican period of Turkish Literature, uses Istanbul as the setting of most his stories and chooses his heroes among people living in Istanbul. Some of these heroes reflect features shown by characters and some may just be called personality types. The aim of this work is to study the personality types that are unique to Istanbul among the figures in stories by Sait Faik Abasıyanık.

Key Words: Sait Faik Abasıyanık, "personality type", Istanbul, Republican period of Turkish story

1. Giriş

Edebi eser, hayatın kendisinden beslenir ve yazıldığı dönemden izler taşır. Bu izlerin yoğunluğunu belirleyecek olan, yazarın kişisel tercihleridir. Sanat anlayışı, seçilen konular ve beslenilen kaynaklar, ortaya konan eserin topluma ayna tutabilirliğinin miktarını belirler. Bu miktar ne seviyede olursa olsun, yazıldığı dönemin değer yargılarını, sosyal yapısını ve yaşayış biçimlerini ortaya koyar. Özellikle anlatıya dayalı metinlerde, yazarın içinde bulunduğu çevre, fikrî ve kültürel eğilimleri ile okuyucuya aktarılır. Mekan anlatımları, bu aktarımda büyük önem taşır.

Roman ve hikayelerin önemi yadsınamaz unsurlarından biri olan mekan, olayların sağlam bir zemine oturtulmasında ve metnin gerçekçi bir görünüme kavuşmasında etkin bir role sahiptir. Edebiyatçılar, bu unsuru, hikayenin geçtiği çevre ve atmosferi tanıtmak için olduğu kadar eserin kahramanlarını çizmek ve nihayetinde toplumu yansıtmak için de değerlendirirler. Eser ve kahramanlar okuyucu muhayyilesinde mekan özellikleri ile şekillenir ve toplumsal bir nitelik kazanır. Bu toplumsallık, kalabalıkları toplum haline getiren gelenekler, alışkanlıklar, davranış biçimleri, eşyalar, giyim tarzları, konuşma dili ve argo kullanımları ile yazarın bakış açısından sunulan bir dünyayı oluşturur. Bu dünya, eseri

o günkü toplumun aynası haline getirir.[1] Kısacası, kullanılan mekanlar, bunların özellikleri ve barındırdığı kişiler, eserin yazıldığı döneme ışık tutar. Hele ki eserlerini üretme aşamasında, sırtını hayallerden ziyade gözlemlere dayandırdığını bildiğimiz yazarlar söz konusu olduğunda, eserler bir bakıma yazıldığı dönemin kayıtları olarak değerlendirilebilir. Yaşadıkları mekanla özdeşleşmiş eser kahramanları da dönemin toplumunu yansıtabilirlikleri ile bu duruma hizmet ederler.

Kahramanlar, eserin hayattan ödünç alıp borçlandığı değerlerdir. Yazar, bu değerleri biçimlendirirken hayatı esas alır ve doğal ortamlarında izleyip gözlemlediği insan örneklerini kitaptaki dünyasına taşır. Hayattan esere taşınan kişilerin kimileri *karakter*, kimileri *tip* özelliği gösterir. Toplumdaki kişileri temsil söz konusu olduğundaysa tipler, daima öncelikli bir konuma sahiptir. Eserin yazıldığı yıllarda yaşamış benzer kimseler için birer örnek-model özelliği taşıyan tipler, Lukacs'a göre yazarın yeteneğinin ürünü olmaktan çok, *'sosyal ve tarihsel koşulların belirlediği'* şahsiyetlerdir. [2]

"Yazarın hayat hakkında söylemek istediği şeyleri taşıyacak bir araç"[3] olan tip kavramı, metni somut tarihe eklemleyen bir dolayımdır ve gerçekçi eser, ancak ürettiği tiplerle tarihsellik edinebilir.[4]

Üzerinde tartışmaların sürdürüldüğü 'tip' kavramı, katıldığımız görüşe göre *"bireysel özelliklerinden, yani çeşitli huyları, davranışları, duygulanış ve düşünüş biçimleri, içsel gelişim ve değişimlerden pek fazla söz edilmeyip, daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış kişi"*[5] olarak ifade edilmektedir. Yapacağımız inceleme, bu tanım esas alınarak elde edilen verilerden oluşacaktır.

2. Sait Faik Abasıyanık'ın Hikaye Kahramanları

Sait Faik Abasıyanık, edebiyatımızda Çehov tarzı hikayenin önemli temsilcilerinden birîdir. Olaydan çok durum ve insanların ön planda olduğu bu tür, edebiyatımıza Sait Faik'le girmese de onun eserleri ile tanınmış ve yaygınlaşmıştır. Sait Faik'in hikayeleri, konuşma dilinde, canlı ve şiirsel tasvirlere sahip, okurun kahramanların iç dünyalarına kolayca girebildiği hikayelerdir. Eserlerini oluştururken gözlemlerinden faydalanan Sait Faik, ilham kaynakları, yazış tarzı ve ele aldığı konularla yaşadığı dönemin sosyal dokusuna ışık tutacak eserler kaleme almıştır. Sait Faik eserlerini yazarken, kendi yaşantısından ve çevresindeki insanların hayatlarından beslenir. Onun en büyük silahı sahip olduğu gözlem gücüdür. Yazarın ilk kitabını yayımladığı 1936 ile son kitabını bastırdığı 1954 yılları arasındaki dönem içinde gözlemlediği farklı sosyal kitleler, eserlerinin içeriğini oluşturmaktadır. Hayatın içinden hikâye satırlarına ustaca alıntılanmış bu tipler, yaşadıkları dönem hakkında fikir sahibi olmamızı sağlarlar. Fethi Naci, tiplerini doğrudan hayatın içinden alan Sait Faik için şunları söylemektedir:

"Gördüğünü, bildiğini yaz[ar] ... Tanımadığı, bilmediği fabrika işçisini anlatmaya kalkışmaz. O işçiye duyduğu sevgiye, saygıya rağmen; gördüğü, tanıdığı zanaatkârları, usta balıkçıları anlatır."[6]

[1] Tekin, M, (2004), *Roman Sanatı I*, Ötüken Yayınları, , İstanbul, s. 131.
[2] Tekin, (2004), s. 99.
[3] Tekin, (2004), s. 106.
[4] Yavuz, H, (2005), *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 35.
[5] Belge, M, (1994), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 20.
[6] Naci, F., (1990), *Bir Hikâyeci: Sait Faik- Bir Romancı: Yaşar Kemal*, Gerçek Yayınları, İstanbul, s. 104.

Sait Faik'in kahramanlarını ele alışı son derece insancıldır. O, insana, dini, milli, kültürel özelliklerinden ziyade insan olduğu için sevgi duyar. Edebiyatımızda 'küçük insan' konusunun kabul görmesinde en büyük paya sahip ismin Sait Faik olduğu söylenebilir.

Sait Faik'in eserleri, yazarın yaşadığı ve tanıdığı mekânlarda geçmektedir. İlk hikayelerinin Sakarya, Bursa ve Fransa'da, son hikayelerinin de ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği Burgazada ve İstanbul'da geçiyor olması, hikayelerini gözlemlerine dayanarak yazdığının bir göstergesidir. Bu mekânlar, eserlere insan kadrolarıyla birlikte yansır. Sakarya'da geçen hikayelerde köylü kadınlara, çobanlara, sokakta oyun oynayan çocuklara rastlarken, Ada'da balıkçılarla, İstanbul'da sokak satıcılarıyla karşılaşırız. Bu kahramanlar, yazar tarafından yaşamın içinden kopyalanan kişilerdir ve yoğun olarak *tip*lerden oluşurlar. Toplumun tabanından seçilip çıkarıldıkları için, karakter niteliği taşıyanlarda bile birtakım *tip* özelliklerine rastlanmaktadır.

Sait Faik ile aynı dönemlerde yaşayan ve eserlerinde o dönemlerin İstanbul'unu ele alan birçok edebiyatçı, İstanbul'un üst tabaka semtlerini anlatmayı tercih edip kişilerini seçkin ya da aydın kesimler arasından seçerken, burjuva bir aileden gelen Sait Faik, sosyal konumunun ve çağdaşlarının aksine, çoğunlukla alt tabakaya mensup insanları konu edinmiş; yaşadığı dönemi bir de bu açıdan, farklı bir perspektifle görmemize imkân sağlamıştır. Bu noktada, yazarın 1949 yılında Akşam Gazetesi'nin anketine verdiği cevap dikkat çekicidir:

"...cemiyetimizde ahlak telakkileri değişiyor. Bugün eskiler diye adlandırılan yaşlı muharrirler, hayata, cemiyete yukardan bakarlardı. Hala da öyledirler. Hayata karışmıyorlar, yalnız tepeden seslenerek cemiyeti düzeltmek sevdasındalar. Bize gelince; cemiyeti düzeltmek hususunda hiçbir iddiamız yok. Biz cemiyette, insanlarımızla birlikte, aynı hayatı yaşamak istiyoruz."[7]

Sait Faik hikayeleri, bu sözleri doğrularcasına, bütünüyle halk tabakalarının içindedir. Bu hikayeler, çeşitli mesleklere mensup insanları, işsizleri, serserileri, sokak çocukları ile devrin toplumundan canlı örnekler taşıyan bir albüm gibidir.

Tahir Alangu'nun *"hikayeci ve romancıların İstanbul'u tükettiklerini sanıp Anadolu'ya yöneldikleri bir devirde, kimselerin aklına gelip de yoklamadığı yerleri araştırdı"* [8]dediği Sait Faik'in kahramanları, hayatın içinde her zaman rastlanabilecek küçük insanlardır. En büyük dertleri geçim sıkıntısı olan bu insanlar, çoğunlukla yoksuldurlar. Bununla beraber, sıkıntı ve yokluklar içindeki gündelik yaşamdan zevk alabilmeyi ve her şeye rağmen mutlu olabilmeyi de başarırlar.

Edebiyat, -elbette bir ölçü dâhilinde olmak şartıyla-[9] farklı dönemlere ait toplumsal yapıyı takip edebilmek için verimli bir kaynaktır. Sait Faik gibi gördüğünü birebir aktaran yazarlar, sosyal tarihimizi oluşturacak bu kaynağın en önemli verilerini ortaya koyarlar. Bu makalenin amacı, Sait Faik'in hikayelerindeki İstanbul'a özgü tipleri tespit etmek ve eserlerin yazıldığı döneme ait sosyal yapı ve yaşayış biçimleri üzerine izlenimler oluşturmaktır.

3. Sait Faik'te İstanbul'a Özgü Tipler

Sait Faik'in –Sakarya ve Bursa'da geçen ilk hikayeleri bir yana bırakılırsa- eserlerinin büyük çoğunluğu (%76)[10] İstanbul ve çevresinde geçer. Yazar, gözlemlerinden yola çıkarak

[7] Naci, (1990), s. 110.
[8] Alangu, T., (1965), *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, Öncüler, 1930–1950,* C. 2, İstanbul, s. 117.
[9] Eseri bütünüyle yazarın hayatıyla ilişkilendirmek araştırmacıyı yanıltabilir.
[10] Yılmaz, E., (2002), *Sait Faik'in Sakaryası*, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 49.

yazdığı hikayelerinde 1940 ve 1954 yılları arasındaki İstanbul'un bir panoramasını çıkarır. Bu panorama, şehrin hiç bilinmeyen ya da umursanmayan ve unutulan yüzünü gözler önüne sermektedir. Sait Faik, hikayelerinin tamamına yakınını kalabalıklar içinde fark edilmeyen küçük insanlara adamıştır.

Onun insanları, şehrin merkezine uzaktan bakan kenar mahalle yoksulları, sur dışındaki küçük dünyalarında mutlu olmayı başaran çingeneler, herkesle barış içinde yaşayan azınlıklar ve boylarından büyük sorumluluklarının üstesinden gelmek için çalışıp para kazanmak zorunda olan çocuklardır. Ada balıkçılarını, mevsimlik işçileri, hamalları, sonu gelmekte olan zanaatlarını yaşatarak geçinmeye çalışan meslek sahiplerini, boş gezen avareleri anlatan da odur. Her suçlunun masum bir tarafı olduğunu ve hiçbir kadının sebepsiz yere kötü yola düşmeyeceğini, yine onun hikayelerinde hatırlarız.

Sait Faik, hepsi özünde iyi olan bu insanların yanında kişiliğini ve davranışlarını beğenmediği insanları tenkit etmekten de çekinmez. Ne İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında insanlar karne ile ekmek almaya çabalarken karaborsacılıktan cebini doldurmaya çalışanları, ne de halkı haksız yere sömürmekten vazgeçmeyen açgözlü esnafı affeder ve kimi hikayelerinde ironik bir anlatıma yönelerek bu rahatsızlığını ifade eder.

Sait Faik'in eserlerine aldığı kahramanlar zengin bir çeşitlilik arz etmektedir. İstanbul'un o yıllarda sahip olduğu toplumsal yapı ve farklı çevrelerdeki sosyal kimlikler, bu hikayelerde çok çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bu durum, -bir dönemin sosyal yapısını değişik yönleriyle incelememiz için zenginlik oluştursa da- bu konuda yapılacak tek bir sınıflamayı yetersiz kılmaktadır. Bu nedenle, inceleyeceğimiz tipleri birkaç farklı perspektiften ele almanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Makalemizin devamında, Sait Faik'in hikayelerinde tespit ettiğimiz İstanbul'a özgü tipler, cinsiyetlerine, sosyal ve ekonomik durumlarına, yazarın bakış açısına ve toplumsal kökenlerine göre sınıflanacaktır:

a)Cinsiyetlerine göre İstanbul'a özgü tipler

Sait Faik'in kahramanlarından İstanbul'a özgü olanlar arasında hem erkek hem kadın tipler bulunmaktadır. Bu tipler arasında çoğunluğu erkekler oluşturur.

İstanbul'a özgü **erkek tipler**, çok çeşitli meslek gruplarına mensup olmakla beraber, kimi zaman işleri, kimi zaman sosyal konumları ile söz konusu edilmiştir. Erkek tipler, İstanbul'a çalışmaya gelmiş taşralılardan yoksul kenar semtlerde doğup büyümüş potansiyel suçlulara, geçimini balıkçılıkla sağlayan adalılardan zanaatıyla geçim derdine düşmüş emekçilere, mevsimlik işçilerden çingene gençlerine, külhanbeyi geçinen avarelerden dilencilere kadar çok geniş bir yelpaze oluşturur. Erkek tiplere bu kadar ağırlık verilmesinde, sokaktan beslenerek sokağı anlatan yazarın yaşadığı dönemin etkili olduğu öne sürülebilir. İstanbullu erkek tiplere, diğer tasniflerimizde daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Ancak erkek tipler arasında zikredilmesi gereken erkek çocuklarını bu başlıkta ele alacağız.

Masumiyetin ve yaşama sevincinin simgesi olarak çocuk tipi, Sait Faik'in bütün eserlerinde baskın bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın hayal dünyasında çok farklı konum ve özelliklerde görebileceğimiz 7-12 yaş arası erkek çocuklarını İstanbul'a özgü tipler barındıran hikâyelerde, çalışan çocuklar, yoksul ailelerin çocukları ve sokak çocukları olarak üçe ayırmak mümkündür.

Çalışan çocuklar, Sait Faik'in İstanbul'a özgü tipleri arasında hikayelere en çok yansımış olanlardandır. Küfecilik, hamallık, şeker-sakız satıcılığı, gazete müvezziliği, çıraklık gibi işlerde çalışan bu çocuklar, küçük yaşlarında ekmek derdine düşmelerine rağmen yine de çocukturlar. Heyecanlarını, meraklarını, sevecenliklerini büyük oranda

muhafaza ederler. Yaşadıkları zor hayatın etkisiyle insanlara karşı sert, keskin bir tavır alabilen çocuk tipleri varsa da sayıları son derece azdır.

Sait Faik, *Balıkçının Ölümü* kitabı içinde yayınlanan 'Bir Küçük Satıcı' adlı hikayesinde gününe göre potin bağı, çikolata, amerikan sakızı, gazete, meyve satan kimsesiz bir çocuğun, kendisinden sürekli rüşvet alan bir belediye memurundan dayak yememek için onu memnun etme çabasını anlatır. Aşağıdaki satırlarda, küçük satıcının işinde son derece başarılı olduğunu öğrenirken, civardaki diğer satıcı çocukların yaşamları hakkında da fikir sahibi olmaktayız:

"Adam dediğime bakmayın. Adam gibi olduğuna bakın. Bu on iki yaşındaki adam o civarın yegane satıcısıdır. O satıcıların çoğu para kazanmaz. Akşamı dar ederler. Kimi, şimdiden ahlaksızlığa alışmıştır, alıştırılmıştır: Barbut oynar, hatta rakı, esrar içer. Amma bu çocuk öylesi değil. Bunun evsafı, cingözlüğü, kimsesizliği, zekiliğidir. Bu da böyle bir satıcıdır işte."[11]

'Francala mı, Ekmek mi?' hikayesinde 'Bir Küçük Satıcı' gibi kimsesiz bir sokak çocuğu olan gazete müvezzii Çarpık Ahmet'le tanışmaktayız. Çarpık Ahmet, Küçük Satıcı kadar başarılı olamamaktadır:

"Ahmet gazete satardı. Fakat ekseriya pek kazanmazdı. Bazen içeriye girdiği de olurdu. Ne çıkarsa akşamları yükten çıkardı. Yedi, sekiz, bazen on iki kuruş bile aldığı olurdu."[12]

'Dondurmacının Çırağı' adlı hikayede, az bir ücret karşılığı çok yorucu bir iş yaparak bütün yazı geçiren iki çocuk anlatılırken, 'Bir Karpuz Sergisi'nde bağıra bağıra karpuz satan becerikli bir yumurcak söz konusu edilir. 'Beyaz Pantolon' hikayesinde gördüğümüz işlerini ciddiyetle yapan kurutulmuş uskumru satıcısı çocuklar, işleri bittiğinde yeniden çocuksu davranışlarına geri dönmekte, gelip geçen insanların peşine takılıp para isteyebilmektedirler. 'Şehri Unutan Adam'da ise para kazandığı için kendine son derece güvenen ve bu güveni davranışlarına yansıtırken kimi zaman fazla sert tutumlara girebilen bir küfeci çocuk tipiyle karşılaşırız.

Sait Faik çalışan çocuk gruplarını da sıklıkla tasvir etmektedir. Topluluk tasvirlerinin, toplum içinde 'tip' özelliği taşıyan bireylerin ortak yanlarını yansıtabilirliğini göz önünde tutarak bu anlatımların bulunduğu eserlere de değinme gereği duymaktayız.

Bu hikayelerden biri olan 'Barometre'de, Beyoğlu'nda çalışan gazeteci çocukların heyecanı, *"Birden gazeteci çocuklar sokak aralarından kıpkırmızı ter içinde fırlayacaklar. Çevik bacakları ile çağrıldıkları zaman bile durmadan, ta uzaklarda kendilerini dört gözle bekleyen havadis meraklıları varmış da bir gazeteye bin papel vereceklermiş gibi koştuklarını göreceğiz. Tramvaylar daha hızlı gidecekler... Küçük şapkacı kızları, yanmış çorapsız bacaklarında çevik adaleler, esmer çukurlarla rüzgara karşı fistanlarını tuta tuta koşacaklar. Arabacılar, boyacılar, limoncular, küfeciler, onlarla alay edecek,"*[13] cümleleriyle ifade edilirken; 'Bin Dört Yüz Yetmiş Altı Nikel Kuruşun Hikâyesidir' adlı eserde çeşitli işlerde çalışan ve boşluklarda bir araya gelip süprüntülük bir bahçede küçük paralarla kendi kendilerine kumar oynayan *"bazılarının arkasında küfe, kimsinin belinde ip, çoğunun ayakları çıplak, bir kısmının ayaklarında kendilerinin olmayan yırtık fotinler"*[14] olan çocukların hikâyesi anlatılır:

[11] Abasıyanık, S. F., (2005), *Hikayecinin Kaderi-Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 34.
[12] Abasıyanık, S. F., (1970-a), *Bütün Eserleri 2, Şahmerdan-Lüzumsuz Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 60.
[13] Abasıyanık, S. F., (1974), *Bütün Eserleri 4, Mahalle Kahvesi- Havada Bulut*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 71.
[14] Abasıyanık, S. F., (1970-b), *Bütün Eserleri 8, Tüneldeki Çocuk-Mahkeme Kapısı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 23.

"Çocuklar, bahçenin havuzları yahut süprüntülüğün su birikintileri yanında kumar oynuyorlardı. Hayat nikel kuruşların tırtıllı ucunda parlıyor. Bir pis, küçük avuçtan yine bir ötekisine aktarılan parada gülen bir şey vardır: Hayat... Bir kuruşla mesut olmak... Kumarda kazanılan bir kuruş ötekini çeker. Bir kuruşla dünyanın en mesudu oluveriyorlardı.
(...) Çocuklar birdenbire çekilip giderlerdi. Bir tanesi küfesini sırtladığı gibi tekrar bir yirmi beş kuruş kazanmak için yola çıkıverirdi. Oyun arkadaşı, kendi sırtı ile kazandığı yirmi beş kuruşa, eğlence ile kazandığı elliyi katacak, oraya; duvara, kocaman arsanın duvarına abdest bozacak, sonra belki küfesini kahveye bırakıp sinemaya gidecek." [15]

Yoksul ailelerin çocukları, *"şehrin merkezine gitme[nin] İstanbul'dan Ankara'ya gidip gelmekten zor"* [16] olduğu mahallelerde yaşayan ve İstanbul'u merak eden çocuklardır. Bu nedenle kimi zaman ailelerinin bilgisi dahilinde, kimi zaman da gizlice şehre inerler. 'Tüneldeki Çocuk' hikayesinin isimsiz kahramanı bu çocuklardan biridir. Yazar, *"her şeyinden Edirnekapı'da, kışın bir teneke evde ve yazın bir çayırda oturduğu anlaşılan"* çıplak ayaklı çocuğun Tünele ilk defa binmenin masum sevincini göstermeye utandığını anlattıktan sonra şunları söyler:

"Edirnekapı'da bu akşam, bir ana bir çocuğun Tünele nasıl bindiğinin hikayesini dinleyecek. Çocuk, 'Kocaman gözlü bir adam bana baktı da, iyice sevinemedim,' diyecek. Yabancılara gülemediği, beyaz dişlerini gösteremediği, duyduğu şeyleri, söyleyemediği şeyleri bu anaya söyleyecek, onlar da Tünel'e binmiş kadar sevinecekler."[17]

'Kalorifer ve Bahar'da ise *"çok hususi bir sanata şimdiden alışmaları için mahalle operatörleri tarafından yapılan bir ameliyat neticesi"* olarak *"bazen başparmakları yok"* olan çocuklardan biri olan Capon hikaye edilir:
"Bir gün, mavi gözlü bir küçük çocuk, uzaktan aydınlığını ve ebedi yangınını seyrettiği şehrin merkezine gidecekti. Nasıl yaz günü kış gününden daha uzunsa, kış gününün yolları da yaz gününün yollarından daha uzundur. Çocuk, yol iz bilmiyordu. Tramvay kuyrukları onu bir yerden alıp öteki yere götürüyor, bir türlü ismini işittiği Köprü'ye varamıyordu. Ondan ötesi kolaydı. Bütün tramvay yolları oraya çıkardı. Çok merak ediyordu. Orada, yazın kendisinden büyük arkadaşlarına mahalleyi bıraktıracak kadar mühim neler vardı? Kendisine göre orayı bina etmişti bile. Binalar büyük, büyük, büyüktü. Muhayyilesinin öte tarafı ise o nispette küçüktü."[18]

Kış günü şehre gitmeye cesaret eden bu çocuğun kendinden büyük arkadaşları, yaz başlarında evden kaçıp şehre gitmekte, bütün yazı İstanbul'da başıboş geçirdikten sonra evlerine dönmektedirler:

"Kış yaklaşırken, ilk yağmurlarla beraber bütün mahalle, akşamüstleri yazın evlerinden kaçmış olanların dönmesini beklerdi; çoğu sakin ve korkak, başları önlerinde kulübelerine kayıp kaybolurlardı. Günlerce dayak yerlerdi. Adeta her akşam birinin dönüşü beklenirdi.(...) İlk karla birlikte dönmeyecekler anlaşılırdı, onların ismi bir kahraman adı gibi, içerisi ağır bir insan kokusu ile dolu kahvede durmadan tekrarlanırdı."[19]

Mahallelerine dönmeyen çocuklar, eğer yaşıyorlarsa, büyük şehrin **sokak çocukları** olma potansiyelleri yüksek görünmektedir. Sait Faik, *"teklifsizce yanına sokulan ve 'Usta,*

[15] Abasıyanık, (1970-b), s. 24.
[16] Abasıyanık, S. F., (2001), *Bütün Eserleri 1, Semaver-Sarnıç*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 139.
[17] Abasıyanık, (1970-b), s.11.
[18] Abasıyanık, (2001), s.141.
[19] Abasıyanık, (2001), s.148.

*bir cigara versene!..' diyen sokak çocuk"*larının[20] geceleri uyumak için aslında istenmedikleri sabahçı kahvelerine sığınacak kadar çaresiz[21] ama *"omzuna attığı küçücük köpeğiyle Galata'nın gece yarısı sokağında"*[22] başıboş dolaşarak türkü söyleyecek kadar özgür olduklarını başarıyla anlatmaktadır.

Sokak çocukları, yaşam koşulları bakımından ortak özelliklere sahip olsalar da olaylar karşısında tavır alış ve karakter noktasında birbirlerinden ayrılabilmektedirler. Örneğin, 'Balıkçısını Bulan Olta'da kendisine emanet edilen oltayı alıp götürecek kadar açıkgöz ve yakalanınca istifini bozmadan bahaneler sıralayacak kadar pişkin bir kahraman görürken, 'Francala mı Ekmek mi?' adlı hikayede kendisine para veren insanlar söz edecek diye çok istediği francalayı almayacak kadar mahcup bir sokak çocuğu ile karşılaşmaktayız.

İstanbul'a özgü **kadın tipler**, erkek ve çocuk tiplerine nazaran sayıca daha az, çeşitçe yetersizdir. Yunus Ayata, 'Sait Faik Abasıyanık'ın Hikayelerinde Kadın' adını taşıyan makalesinde Sait Faik'in kadın tiplerinin genel özellikleri için şunları söylemektedir:

"Hikayelerdeki kadın kahramanlar çoğunlukla ezilen, hor görülen, sefalet içinde yaşayan, istemedikleri kişilerle evlendirilen, yozlaşmış, çeşitli sebeplerden dolayı ahlaksızlık batağına düşmüş, düşürülmüş, aldanan, aldatan acınası kadınlardır. Bu sebeplerden dolayı kadınlar, genelde değişmeyen yazgılarını değiştirmeye çalışmaktansa bu durumu kabullenmeyi ya da içinde bulundukları durumdan kaçmayı tercih ederler. Hayat karşısındaki tavırları etken değil edilgendir.[23]

Sait Faik'in eserlerindeki İstanbullu kadın tiplerini 'genç kızlar', 'düşmüş ve düşürülmüş kadınlar', 'zengin ve eğitimli kadınlar' olmak üzere üç grupta inceleyebiliriz:

Beyaz Pantolon hikayesindeki mevsimlik işçi kızı Zehra, Çingene kızı Mürüvvet ve yoksul Rum kızı Yorgiya, İstanbul'a özgü genç kız tipleri için birer örnek teşkil etmektedir. 'Kaçamak, Papağan, Karabiber' hikayesinde Papağan Rıza ile evlenmeden önce genç kız olarak gördüğümüz Kaçamak Fatma'yı da bu gruba dahil edebiliriz. Bu genç kızlardan özellikle Zehra ve Yorgiya, maddi değerler söz konusu olduğunda ahlaki değerlerden vazgeçebilen insanlardır.

Düşmüş ve düşürülmüş kadınlar, kendi içinde üç gruba ayrılabilir: 'Eğlence mekânlarında çalışan kadınlar', 'randevu evi kadınları' ve 'sokak kadınları' olarak sıralayabileceğimiz bu insanlar, Sait Faik'in eserlerindeki İstanbullu kadın tipleri arasında dikkat çekici bir yere sahiptir.

Hikayelerde, eğlence mekânlarında çalışan kadınlar Ayten, Üsküdarlı Sevim, Katina ve Eleni olarak; randevu evinde çalışan kadınlarsa Gülizar ve Çamlıcalı Ayşe olarak sıralanabilir. Ayrıca, gençliğinde bu işi yapmış olan Falcı Matmazel Todori'yi de ahlaki yapısı itibariyle düşmüş kadınların bu ikinci grubuna dahil edebiliriz.

Park'ta yaşayan on yedi yaşındaki sokak kadını Dilber, aşağıdaki satırlarda diğer park kadınlarını temsil eden bir tip durumundadır:

"Ayağa kalktı. Şarkı, ıslık, pislik... Sultanahmet Parkı kadınlarına has, birçok erkekleri tiksindiren, pek çoklarını acındıran ve güldüren, bana da uzak kenar mahallelerde kalmış bir genç kızlığın masum şuhluklarını hatırlatan bir süzüşle küçük yola doğru salındı, gitti."[24]

[20] Abasıyanık, (1974), s.214.
[21] Abasıyanık, (2001), s.174.
[22] Abasıyanık, S, (1983), *Bütün Eserleri 6, Havuz Başı-Son Kuşlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 88.
[23] Ayata, Y., (2008), "Sait Faik Abasıyanık'ın Hikayelerinde Kadın", http://www.yeniturkedebiyati.com/index.php?newsid=133
[24] Abasıyanık, (2001), s. 210.

Üçüncü grup, **zengin ve eğitimli kadın tipleri**, kahramanların tamamı arasında son derece sınırlı bir alana sahiptir. 'Tüneldeki Çocuk' hikâyesinde saygın ve sözü dinlenir kolejli hanım, 'Plaj İnsanları' hikayesinde devlet memurluğu yapan Türk kızı Ayda eğitimli kadın tiplerine; kuaförüne âşık olan 'Bayan Gülseren' ve 'İp Meselesi'nde hamalın ipine el koyan kadın da zengin kadın tiplerine örnek olarak gösterilebilir.

b) Toplumsal kökenlerine göre İstanbul'a özgü tipler

Sait Faik'in eserlerinde farklı kökenlere sahip insanlar bir hayli fazladır. İstanbul'a özgü tipleri toplumsal kökenlerine göre dört grupta sınıflayabiliriz: Anadolulular, İstanbullular, azınlıklar ve çingeneler...

Sait Faik'in İstanbul'a özgü tipleri arasında, İstanbul'a çalışıp para kazanmak için gelen **Anadolulular** önemli yer tutar. İşçilik, amelelik, hamallık, çöpçülük, çımacılık gibi işlerde çalışan ve Anadolu'nun bütün saflığını yüreklerinde taşıyan bu insanlar, hem kendilerini hem de memleketlerindeki ailelerini geçindirirler. Genelde cahil ve eğitimsiz ancak sağlam bir vicdana sahip olan bu kimselerin, Sait Faik hikâyelerinde sık sık zor duruma düştüklerine ve ezildiklerine şahit oluruz:

'Birtakım İnsanlar' hikâyesinde, yazarın, bir kış günü, *"ne paltosu, ne şapkası, ne de ayakkapları vardı. Buna mukabil sırtında mor pamukları yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık tüy gibi bir pantolonu ve ayaklarında da yine iplerle bağlanmış çuvalı..."* sözleriyle tarif ettiği Zonguldaklı işçi, sabahçı kahvelerinde uyuyabilmek için gece yarısı valiyle görüşmeye giden kendine benzer insanlar aramaktadır:

"Tophane'deki sabahçı kahvelerinde yatarız. Hepimiz hamal, uşak gibi herifleriz. Ama namusumuzla yaşıyoruz. Ne yapalım? Beş-on para kazanırız. Geceleri de kahveciye beş kuruş verir, bir köşede uyuruz. Ne yapalım? Otellere para mı dayanır? (...) Bu akşam polisler geldiler. Sabahçı kahvelerinde yatmak yasakmış. Hepimizi çıkardılar. Biz de hep birlik olduk. Gidelim valiye çıkalım; uyandıralım, derdimizi anlatalım, dedik."[25]

Yazar, duyduklarına önce inanmaz ama bir süre sonra gördükleri, Zonguldaklı hamalın sözlerini doğrulamaktadır:

"Belki seksene yakın insandı. Aralarında çok gençleri bile vardı. Büyük adımlarla, gayet ciddi yüzlerle yürüyorlardı. Önde gidenlerin halinde daha büyük bir vaziyet vardı. Daha ciddi idiler. Tek tük geçenler durup onlara bakıyorlardı. Fakat onlar hiç kimseye bakmıyorlardı. Yalnız en önde gidenler bağıra bağıra konuşuyorlardı. Vali ile nasıl konuşacaklarını talim ediyorlardı. Kıyafetlerine baktım. Evet, benim, mor pamuk hırkalı ve keten pantolonlu adamın hakkı vardı; onun gibi birtakım adamlar gidiyorlardı."[26]

Valinin huzuruna çıkmaya çalışan hamallar ile aynı yıllarda yaşayan bir amele ile çımacının arkadaşlığını anlatan 'Mavnalar' hikâyesi, yatıp uyuyacak bir yer tutabilenlerin hayatlarının da pek parlak olmadığı hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar:

"Aynı odada yatıyorlardı. Birisi Sivaslı idi. Öteki İzmirli. Biri vapurlarda çımacılık yapıyordu. Ötekisi bir değirmende çalışıyordu. Ayda dört liraya tuttukları odada hiçbir gece oturmazlardı. Birbirlerinin yüzünü de çok az görürlerdi. Birisi işini dokuzda paydos ederdi. Öteki on ikide gelir yatardı. Oda simsiyah karanlıktı. Yine karanlık, rutubetli, küflü bir avluya bakan demir parmaklıklı pencereden, gün ışığı zor girerdi. Birini yatağı sağda, ötekininki soldaydı. Amele, yorganı olmadığı için soyunmadan yatar, öbürü, don gömlek uyurdu."[27]

[25] Abasıyanık, (2001), s. 83.
[26] Abasıyanık, (2001), s. 84.
[27] Abasıyanık, (2001), s. 168.

Geçim derdi ile şehre göç etmiş insanlar, yaptıkları işlere uyum sağlamakta biraz zorlanabilmektedirler. Sait Faik, Galata Köprüsü'nü süpüren Çöpçü Ahmet için şunları yazmaktadır:

"Onunla kimse meşgul olmadığı kalabalık vakitlerde çok memnundur. Süpürgesinin sapına dayanır, davar güderken bir manzara karşısında düşünmeyen, görmeyen, bakmayan; fakat bakar gibi, düşünür gibi, dimdik duran yamçılı bir çoban hali alırdı. Deniz, vapur, Üsküdar, kayıklar ve gelip geçen insanlar neydi, kimlerdi? İnsanı, onbaşı çöpçülükten alıverirse, bu kalabalık içinde aç kalırsa... Çobanlık yaptığı günlerdeki düşünmemenin yerine bugün süpürge sapına dayandığı zaman düşünmek, kötü kötü düşünmek geliyordu, neden acaba?" [28]

Ahmet, bir akşam yorgunluktan bayılıp, büyük bir insan kalabalığı karşısında düştüğü durumu görünce, kendi kendine, *"Ahmet, oğlum, sen buralarda, bu pis zanaatta edemicen,"* diyecektir.

İstanbul'da tutunmaya çalışan bir başka çöpçüye, 'Fındık' hikâyesinde rastlarız. Çöpçü Mehmet, adada çöpçülük yapıyor olmaktan memnundur ancak adanın sevimli köpeği Fındık'ı zehirlemesi istendiğinde çaresiz kalır:

"Fındık'ı öldürmek... Köyüne dönmek... Köyüne dönmek onun için şimdilik imkânsızdı. Orada bir karış toprağı bile yoktu. El elinde, güneş altında, yarı aç çalışacaktı. Burada kazandığı para ile köydekiler de geçiniyor, kendisi de serin ağaç altlarında denize karşı uyku kestirebiliyordu. Bazı evlerden yemek bile veriyorlardı. Kışın balıkçılıktan epey para biriktirmişti. Bu gidişle onun da kendinin ekip biçeceği, dört beş ceviz ağaçlı bir tarlası olmasına şunun şurasında on sene kalmıştı. Daha elli yaşındaydı. Demek dişini sıkarsa on sene sonra on beş dönüm tarlası, dört ceviz ağacı olacaktı. Bacı ile evvelki yaz sılasında bu meseleyi konuşmuşlardı ya... Ya köye dönmek, ya Fındık'ı öldürmek!" [29]

Çöpçü Mehmet, Fındık'a kıymamak için işini bırakmayı göze alacak, daha kovulmadan kaldığı barakaya gidip eşyalarını toplamaya başlayacaktır.

Sait Faik'in hikayelerinde İstanbul'a ekmek parası için gelen gariban Anadolulular yanında, karaborsacılıktan zengin olmak, alışveriş yapıp Anadolu'ya mal götürmek gibi sebeplerle İstanbul'a gelip giden tiplere de rastlanmaktadır. 'Rıza Milyon-er' hikayesinin kahramanı ve *Havada Bulut* kitabında sık sık bahsedilen hacıağalar bu gruba girmektedir.

Toplumsal kökenlerine göre İstanbul'a özgü tipler arasında ele alacağımız ikinci grup bu şehirde ikamet eden alt ya da üst sınıflara mensup **İstanbullular**'dır.

Sait Faik'in İstanbullu tipleri içinde, alt sınıflara mensup diğer kahramanlara göre sayıca az olsa da **Eski İstanbul insanları** bulunmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerine dayanan aile geçmişleri toplum içindeki itibarını yitiren ve zamanla orta sınıfa düşen asilzadelerden özellikle yaşlı olanlar geçmişi anmadan ve özlemeden duramazlar. Bu insanların kimileri içine düştükleri maddî zorluklarla söz konusu edilirken, kimileri İstanbul'un sürekli değişen ve bozulan çehresine alışamamaları ile anlatılırlar.

Bu konulara değinen hikayelerden en dikkat çekeni 'Paşazade' hikayesidir. Eserde, kahramanın annesi kendini Hüsameddin Paşa'nın gelini olarak tanıtmakta, böylece herkes tarafından unutulmuş olan saygın aile imajını devam ettirdiğini zannetmektedir. Oysa aile, bütün akrabaları Şişli ve civarına taşınmış olduğu halde, alt sınıfların yaşadığı bir mekan haline gelen Topkapı'daki konaklarında oturmayı sürdürmektedir. Anlatıcı kahraman,

[28] Abasıyanık, (1970), s. 72.
[29] Abasıyanık, S. F., (2000), *Bütün Eserleri 7, Alemdağ'da Var Bir Yılan-Az Şekerli*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 131.

hikayede, sosyal konum bakımından kendisiyle benzer bir durumda yaşayan yol arkadaşı Zekai Bey'den bahseder:

"Tramvayda en büyük dostum Zekai Bey'di. Bazen yan yana düşerdik. Ben etrafımım görmezdim. Gazetemi okurdum. O, yangın yerlerine bakar, yıkılmış çeşmelere hayıflanır: 'Harap... Harap... İstanbul... Nerde o eski İstanbul? Bu taraflarda oturmak doğru değil. İnsan yaşlandıkça konfor ihtiyacı da başlıyor, hazret!' derdi."[30]

Balıkçının Ölümü kitabındaki 'Paşa Hazretleri' hikayesinde de maddi zorluklar içine düşmüş bir Osmanlı paşası anlatılır. Eserde, Eski Paşa Mütekait Mirliva Rıza Beyefendi'nin Haliç Köprüsü'nde utana sıkıla balık tuttuğu, bir balık yakalamayı başardığında da çocuklar gibi sevindiği konu edilmektedir.[31]

'Bir Ev Sahibi' hikayesinin kahramanı Recai Darduman'ın ablası ise kardeşine rest çekerken, ekonomik sıkıntılara göğüs germekte zorlandığını enteresan bir dille ifade etmektedir:

"...Üst baştan geçtim. Eskilerle idare ediyordum. Ama boğazımdan geçmem. Biz İstanbulluyuz çocuğum. Boğaziçiliyiz. Boğazımıza düşkün oluruz. Ben annemden bile bol süt emmişim. Sen onun için inek sütüyle beslendin. Bu kiler dolmazsa yapamam. Ne halin varsa gör."[32]

İstanbul'a özgü tipler arasında son derece geniş bir kesimi, büyük şehre göç yoluyla gelen **İstanbul yoksulları** oluşturur. *"Surların üstünde ve etrafında sefil kulübeler, bostanlar [bulunan] kenar mahalleler"*de[33] yokluk içinde yaşayan bu insanlar, şehre çok yakın olmalarına rağmen, bir köy ya da kasaba hayatı yaşamalarıyla dikkat çekerler. Şehir, onlara ulaşılması imkansız bir hayal gibi görünür. Kendilerini yaşadıkları yere hapseden şeyin yoksullukları olduğunun bilincindedirler ve hepsi, bir şekilde para kazanarak bulundukları semtten uzaklaşmak isterler. *"Hapishaneye askere gider gibi gidil[en]"*[34] bu yerlerde erkeklerin kirli işlere bulaşmaması ve bulaşınca zarar görmemesi imkansızdır:

"Kadınlar bu mahallede doğarlar, gene aynı mahallede, fakat bir başka sefil kulübede ölürlerdi. Erkekler, bu mahallede doğarlardı ama katiyen bu mahallede ölmezlerdi. Kimi hapishanede, kimi bir duvar dibinde, bir cami avlusunda, ne bileyim başka yerlerde, kendi doğdukları yerden başka yerlerde ölürlerdi."[35]

Bir şekilde zengin olup mahallelerinden ayrılanlar da geçmişleriyle bağlarını koparamazlar. 'Kaçamak, Papağan, Karabiber' hikayesinde, zengin olup Beyoğlu'na taşınan ve manavlık yapan Papağan Rıza'nın, mahalleden bağını bir türlü kopamayan eşi Kaçamak Fatma'yı, yine mahalleden gelen bir dedikodu yüzünden öldürmesi konu edilir. Papağan Rıza'ya haber götürüp Fatma'nın ölümüne sebep olan Karabiber Ahmet, pişmanlığını ifade ederken şunları söyleyecektir:

"...Mesele orada değil, bu mahalleden kurtulmakta. Topumuzun kurtulmasında. Yakmalı bu mahalleyi, anladın mı? Bu mahalleden bir kişinin kurtulmasıyla iş bitmez. Fatma kurtuldu mu?"[36]

[30] Abasıyanık, (1970-b), s. 64.
[31] Özdemir, Y., (2005), *Sait Faik'in Eserlerinde Mekan Olarak İstanbul*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
[32] Abasıyanık, (1983), s. 36.
[33] Abasıyanık, (2001), s. 139.
[34] Abasıyanık, (2001), s. 141.
[35] Abasıyanık, (2001), s. 141.
[36] Abasıyanık, (1970-a), s. 191.

İstanbullu yoksul tiplerin yaşadığı bu civarda egemen olan sosyal yapı, etnik ve kültürel çeşitliliğe sahiptir:

"...Hamallar, bastonuna dayanmış, halden dönen ihtiyar Müslümanlar, kayıkla dönen şişman Hıristiyanlar, delik bir zeytinyağı fıçısına, dilenirken ellerinde tuttukları maşrapayı dayamış güzel Çingene karıları, yırtık bir patates çuvalına, çuvalların da etrafına gözlerini dikmiş sıska kadınlar..."[37]

Değişik din ve milletlere mensup olmalarına rağmen inanç ve kültür farklılıklarına aldırış etmeksizin hayatlarını sürdürürler ve bu çeşitlilik, onlar için bir ayrılık ifadesi değil, olsa olsa bilincine pek az varılan bir zenginliktir. Birbirlerine normal insan isimleri ile değil, *"dal, hıyar, çukur, göbek, lahana gibi sebze isimleriyle; katır, barbunya, zargana, kunduz gibi hayvan adlarıyla yahut da yüzünün, karakterinin bir tarafının bildiren, bal dudak, cambaz, kıllı, köse, sulu gibi isimlerle"* [38] hitap eden bu insanlardan *"kimin Müslüman kimin Hıristiyan kimin Yahudi olduğu pek belli olmaz. Her üç lisanın, kolay, bitaraf, zaruri parçalarını ve argosunu öğrenmiş olanlar da çoktur."* [39]

Sait Faik'in anlattığı İstanbullu yoksul tiplerin bir kısmı da Ziba Mahallesi'nde yaşamaktadır. Bu mahalle, yazarın sevdiği kız Yorgiya'nın mahallesidir ve her çeşit insanın bulunabildiği, ahlak kurallarının hiçe sayıldığı, kadın bedenlerinin ekmek kapısı olarak görüldüğü, toplumun geneli tarafından hoş karşılanmayan bir mekandır. *"Bir tarafında randevu evlerinin, öte tarafta umumi evlerin kaynaştığı"* mahallede, *bölge her din ve mezhepten Türk, Rus, Ermeni, Rum, Nasturi, Arap, Çingene, Fransız, Katolik, Levanten, Hırvat, Sırp, Bulgar, Acem, Efganlı, Çinli, Tatar, Yahudi, İtalyan, Maltiz, daha türlü milletin"* insanı yaşamaktadır.[40] Burada bulunanlar, hem çok yoksul, hem de bütün ahlak değerlerinden yoksun insanlardır. Ancak, toplum tarafından hor görülen bu mahallenin üst tabakaya mensup ziyaretçileri de hayli fazladır. Yazar, 'Korkunç Bir Pastane' adlı hikayesinde, hayat kadınları ile gece eğlenmek için akşamüstleri anlaşmaya gelen avukat, doktor, mütekait, sefir, şair, muharrir, kalantor tüccar ve hacıağaları eleştirir:

"Akşamları korkunç pastaneye düşerdim. Oraya; şık giyinmiş haraççılar, kadın parasıyla geçinen güzel çocuklar, kendilerinden ufak gençlere aşık zavallı fahişeler, eroin sarhoşları, zenginler, gömleği bile olmayan bobstil gençler, bazen ressamlar, şairler, yalnız o akşam için bir kadın beğenmeye gelmiş çekingen insanlar gelirdi."[41]

Ziba Mahallesi'ndeki İstanbul'a özgü tipler, hayat kadınlarından, hayat kadınlarınınkine benzer hayatlar yaşamaktan rahatsızlık duymayan ailelerden ve bu işten para kazanan erkeklerden, kabadayılardan ve eroin satıcılarından oluşmaktadır. Gerektiğinde para kazanmak için erkeklerle eğlenmeye giden ve bu durumdan zevk alan Rum kızı Yorgiya, kızını bu konuda teşvik eden Yorgiya'nın annesi, eğlence mekanlarında çalışan birden çok sevgili sahibi Katina ile Eleni, yaşlandıktan sonra falcılık yapmaya başlayan eski fahişe Falcı Matmazel Todori, hayatının büyük kısmını hapishanede geçiren Film Hayri, bu mahallede yaşayan alt tabaka İstanbullu tipler arasında aklımıza gelenlerden birkaçıdır.

İstanbul, tarih boyunca çeşitli millet ve kültürlerin bir arada yaşadığı bir mekan olmuştur. Sait Faik'in yaşadığı ve hikayelerini kaleme aldığı dönem de bu zenginliğin en yoğun olduğu yıllara denk gelir. Dönemin toplum tabanında yaşayan her kesim gibi

[37] Abasıyanık, (1970-a), s. 25.
[38] Abasıyanık, (1970-a), s. 139.
[39] Abasıyanık, (1970-a), s. 140.
[40] Abasıyanık, (1974), s. 172.
[41] Abasıyanık, (1974), s. 191.

azınlıklar da Sait Faik'in hikayelerinde kendine yer bulmuştur. Sait Faik, bu insanları dini ve etnik farklılıklarını göz ardı ederek ve yalnız insani yönlerini ortaya çıkararak anlatmıştır.

Sait Faik'in yaşamında yayınlanan kitaplarındaki 159 hikayenin 65'inde (% 41)[42] en az bir yabancı uyruklu vatandaş görülür. Bu eserlerin birçoğunda azınlıklara mensup kişiler, ana kahraman olarak seçilmişlerdir. Etnik ve kültürel farklılıkların üzerinde pek durmayan Sait Faik, Rumları, Ermenileri ve diğer milletlere mensup kişileri yalnız insani özellikleri ile söz konusu etmektedir. Adalı balıkçılar, kahveciler, esnaf ve halkın içinden kimseler olarak hikayelerde sık sık yer alan azınlıkların birçoğu İstanbul'a özgüdür ve tip niteliği taşırlar. Balıkçı Barba Vasili, Istakoz Avcısı Apostol Efendi, Duvar Ustası Barba Antimos, Boyacı Yani Usta, Sütçü Pandeli, Berber Kır Dimitro, Kahveci İskanavi, Ermeni Kirkor Efendi, Rum kızı Yorgiya ve Burgazada Papazı, İstanbullu azınlık tiplerinden ilk akla gelenlerdir.

Azınlıklara mensup İstanbul'a özgü tipler arasında, özellikle zikredeceğimiz kahraman, Stelyanos Hrisopulos'tur. Kahramanın adını taşıyan 'Stelyanos Hrisopulos'un Gemisi' adlı hikaye İstanbullu azınlıkların bölünmüş ailelerini ve yaşadıkları dramı gözler önüne serme noktasında son derece dikkat çekicidir.[43]

Sait Faik'in İstanbul'a özgü tipleri arasında **Çingenelere** de rastlarız. Çingeneler, sokak hayatı içinde karşılaşılabilen tipler olarak çizilmiştir.

'Mürüvvet' adlı hikayede fal bakan iki çingene kızı ile bir çingene kadın, tipik görünüm özellikleri ile verilmektedir:

"...iki çingene kızı Sünbüllü Kahve'nin bahçesine girdiler. Ne güzel yürüyorlardı. O ne salıntıydı! Ne kıvraktılar! Kahverengi gözlerine ağır, koyu esmer gözkapakları ağır ağır; güzel, şiirle dolu hazin bir piyesten sonra inen tiyatro perdeleri gibi iniyordu. Kalın dudakları bir taze incir rengi ile siyah, ballı... Osman'la bana görmeden bakıp biraz ötede cimdallı oynayan mahalle gençlerine doğru yürüdüler. Arkalarından bir de tığ gibi ince, ihtiyar bir çingene karısı girdi. Osman Ağa'nın önünde durdu: 'A be Osman Ağa –dedi- bakayım mı falına?'"[44]

Aynı hikayede Mürüvvet ile evlenmek isteyen Şopar Hüseyin de tazminat alabilmek için kolunu yarma makinesine kaptırmayı uyanıklık sayan bir Çingene gencidir.

'Kış Akşamı Masa ve Sandalye'de şömine başında elinde bir maşayla yalnızlığını düşünen yazar, aklından Mecidiyeköyü sırtlarındaki kulübesi önünde kocası ile konuşan maşacı Kehlibar'ı geçirir: *"...çingene karısı da benim gibi birdenbire maşanın duruşunu beğenmiştir. Duruşunu değil, duruşundan bir dost eli, hikayeler anlatan bir ahbap eli düşünmüştür, görmüştür. Kehlibar şair kızdır, garip kızdır. Kocası kıskanç mı kıskançtır. Onu öteki kadınlarla maşa satmaya gönderdiği zaman evde dokuz doğurur."* [45]

Yedikule'de geçen 'İnsanlığın Haline Doğru' isimli hikayesinde tef yapıp satan bir Çingene tipi çizen Sait Faik'in 'Sur Dışında Hayat' hikayesinde Çingenelerin topluluk halinde yaşayış biçimlerini anlattığını görürüz:

"Uzun boylu bir genç, 'biz bakırcıyız' diyor, 'mahalleleri dolaşır, kalaylanacak bakır toplarız. Sonra harman vakti gelir, harmanlarda çalışırız. İlk soğukla beraber geçer gideriz Edirne taraflarına.'

[42] Milas, H., (2005), *Türk ve Yunan Romanlarında 'Öteki' ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 219.
[43] Çelik, Y., (2002), *Sait Faik ve Değerleri Duyan Bir Varlık Olarak İnsan*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 248.
[44] Abasıyanık, (1970-a), s. 154.
[45] Abasıyanık, (1974), s. 82.

Çok konuşmadılar. Fazla gülmediler. Hele küçükleri ardımıza takılıp 'Beş kuruş! Beş kuruş! N'olur be amca? Kırk para!' demediler. Çünkü hepsinin ellerinde iş vardı. Kızdırılmış üstlerine biraz kum, biraz kalay dökünce pırıl pırıl parlayan hamam tasları, sahanlar, tencereler; çoluk çocuk çalışıyorlardı. Yalnız yeni, o günlerde evlendikleri pek belli, beline gümüş kemer takmış bir kızla çok genç bir delikanlı çalışmıyorlar, gramofon çalıp birbirlerine bakıyorlardı. Ortada göbek atan pek çok miniminiler vardı. Birde emzikli kadın, memesinin karadut büyüklüğündeki ucunu bir karadut kadar siyah yavrusunun ağzına sokup sokup çıkarıyordu."[46]

Sait Faik, aynı hikayede, Silivrikapılı Mehmet Reis'i Osman Cemal'in 'Çingeneler' ve 'Aygır Fatma' romanlarından fırlamış bir tip olarak değerlendirir.

Özel olarak bir tip üzerinde durulmayan ancak Çingenelerin yaşayışları hakkında dikkat çekici veriler sunan 'Dolapdere' hikayesi de söz konusu dönemin insanlarına dair izlenimler edinmek için ele alınmaya değerdir:

"Semt, birdenbire fukaralaşmıştır. Kulübeler, tahtadan, taştan, saçtan ve mukavvadan kulübeler görürsünüz. Çıplak, çırılçıplak çocuklar görürsünüz. Çıplak, çırılçıplak, aynasız, hasırsız, iskemlesiz kahveler görürsünüz. Şivelerinden kim olduklarını çabucak anlayacağınız insanların mahalle meydanını görürsünüz. (...)

Mahalle bir bayram yeri gibidir. Dümbelek, zurna, kemen sesleri duyulur. Kara bıyıklı, poturlu ihtiyarlar gezer. Öyle kızlar görürsünüz ki, içiniz titrer ama burnunuzun alışık olmadığı ağır kokuya çare yoktur. (...)

Beyoğlu'nun yüzlerce, binlerce dükkânında, terzisinde, berberinde, gazinosunda, gardrobunda, pastacısında, barında, modistrasında, kürkçüsünde ve sinemasında yok bahasına çalışan Hıristiyan kızları bu semtte yetişir. Duvarcılar, badanacılar, kuyumcu çırakları, tornacılar, düğmeciler, marangozlar, dülgerler, çilingir ustaları, kalfaları ve çırakları bu semtte yetişir.

Bu semtte tövbekâr yankesicilere, yeni hastaneden çıkmış eroin hastalarına, falcılara, 1900, 1953 senesi orompolarına, eski tulumbacılara, şık, bobstil, cebi bıçaklı, yakışıklı yeni külhanbeylere, arakçılara, haraççılara, jigololara, kızlarına kodoşluk yapan analara, karılarına müşteri arayan kocalara... pirzola kokusuna, açlığa, rakıya, aşka, şehvete, iyiye kötüye, her mücerret kelime vasfının karşılığına rastlamak mümkündür."[47]

c) Sosyal ve ekonomik durumlarına göre İstanbul'a özgü tipler

Sait Faik'in eserlerinde İstanbul'a özgü tip özelliği taşıyan kahramanlar, sosyal ve ekonomik bakımdan çeşitlilik arz eder. Büyük bölümü yoksul olan kahramanlar arasındaki bu çeşitlilik, özellikle icra edilen mesleklerde kendini gösterir. Bu nedenle Sait Faik'in hikaye dünyasındaki İstanbul'a özgü tipleri, mesleklere dayalı bir tasnife tabi tutmak yerinde görünmektedir. Sait Faik'in İstanbullu tipleri arasında yoğun olarak görülen meslek sahipleri, balıkçılar, eski meslekleri yaşatarak geçimini sağlayan emekçiler, hamal, amele ve işçiler, ada esnafı, kahveciler, mevsimlik işçiler, memurlar ve işsizler olarak sıralanabilir.

Sait Faik'in hikayelerindeki meslek sahibi tiplerden İstanbul'a özgü olanlar arasında en sık rastlananı **balıkçılar**dır. Balıkçıların yazarın hayatında ve hikayelerinde önemi büyüktür. Yaşamının büyük bir kısmını Burgazada'da geçiren yazar, orada balıkçılık yapan Türk, Rum ve Ermenilerle bir arada yaşamış, onlarla balık avına çıkmış ve yaptığı gözlemleri eserlerine yansıtmıştır.

[46] Abasıyanık, (1983), s. 86.
[47] Abasıyanık, (2000), s. 95-96.

Yazar, 'Stelyanos Hrisopulos'un Gemisi', 'Ormanda Uyku', 'Yaşayacak', 'Bir Kaya Parçası Gibi', 'Ağıt', 'Haritada Bir Nokta', 'Pay', 'Bir Define Arayıcısı', 'Ermeni Balıkçı ile Topal Martı, 'İki Kişiye bir Hikaye', 'Kendi Kendime', 'Plaj İnsanları', 'Sivriada Sabahı', 'Sivriada Geceleri' ve 'Sinağrit Baba' gibi hikayelerinde İstanbul'a özgü adalı balıkçıları ele alır.

'Stelyanos Hrisopulos'un Gemisi'nde torununa deniz maceralarını ballandıra ballandıra alatan Hrisopulos, 'Ermeni Balıkçı ile Topal Martı'da bir kuş ile sevgi bağı kurabilecek kadar geniş gönüllü Ermeni Balıkçı, 'Bir Kaya Parçası Gibi' hikayesinde Marmara Denizi'nin her tarafını sisli bir havada balığa çıkacak kadar iyi bilen tecrübeli Barba Vasili, 'Ağıt'ta denizde ölen ıstakoz avcısı Apostol'un ölürken ağını elinden bir türlü bırakmaması anlatılırken; Haritada Bir Nokta' ve 'Pay' hikayelerinde balıkçıların avladıkları balıkları adaletle paylaştırmamaları söz konusu edilmektedir. Sait Faik balıkçıları, işlerini iyi yapmaları, çalışkanlıkları, temiz yürekli ve namuslu oluşlarıyla tipleştirirken, adaletsiz ve katı davranışlarını da kıyasıya eleştirmektedir.

Mesleklerine göre İstanbul'a özgü tipler arasında bir başka grubu, zamanla sonu gelmekte olan **mesleklerini yaşatarak geçimlerini sağlamaya çalışan emekçiler** oluşturur. Bu insanlar, 'Hallaç' hikayesinde eski zamanlardan kalma bir müzik aletine benzeyen hallacı ile ömürünün sonuna dek sokak sokak dolaşıp çalışan Hallaç Baba, adadaki her binada emeği bulunan seksen yaşındaki duvar ustası 'Barba Antimos', 'Sıcak ve Dondurma' hikayesinde Süleymaniye, Şehzadebaşı gibi semtlerde çalışan dondurmacılardır.

Emekçi ihtiyarlar içinde 'Gün Ola Harman Ola' hikayesinin ayakkabı boyacılarına sandık yapan Bakırköylü Mercan Ustası tanıtılır. Yaptığı işlemelerle boyacı sandıklarını adeta konuşturan Mercan Usta, yazar tarafından zanaatını yapışıyla yüceltilir:

"Mercan Usta'nın ellerine hayran hayran baksam. Testerelerini, matkaplarını, hele ellerini, hele ellerini... (...) Sanatındaki tekniğine imanı olan adamlar gibi sertçe bir adamdır Mercan Usta. Sonra birdenbire yumuşar.(...)

Kemik kakamalı bu boyacı sandığı yirmi senelik. Gözleri görmez oldu; işi bıraktı Mercan Usta yoksa. Nereli mi? Doğma büyüme Bakırköylü. Bu gördüğün bahçelerin, açmayan çiçeklerin,bu denizlerde yüzmeyen balıkların, bu döner durur halkaların, bu çarkıfeleklerin, bu masaldaki ejderhaların yaratıcısı Mercan Usta'dır."[48]

Sait Faik'in benimsediği bir başka İstanbullu emekçi tipi, şiir okuyarak, mani söyleyerek ketenhelva satan 'Ketenhelvacı'dır. Yazar,

"Bugün İstanbul'da herkes ihtikârla meşgul, harp bütün dünyada. Yine İstanbul sokaklarında bir ketenhelvacı! Bir kayışla boynuna asılmış kutusunun içinde, hafif, ancak bir kilo ağırlığındaki malıyle, dışarıda harbin, İstanbul'da ihtikârın alıp yürüdüğü, bedbaht senelerde, ketenhelvacının sesi, insanı nerelere, ne düşüncelere götürmüyor. (...)

Ketenhelvacı bir masal mahlûkudur. O da göçüp gittikten sonra, belki ketenhelvacılar nesli tükenecek. Fakat bugünlük, bu masal havası içinde onunla beraber yaşamalıyız. Vapur parası gidip gelme 25'ten fazla tutar. Çocuklar, eski çocuklar mıdır? Kadınlar eski kadınlar mıdır? Öğle uykularına yatmış sayfiyenin mavi gözlü, Fransızca konuşulan çocukları şimdilik daha çikolata biliyorlar, ketenhelvayı nereden bilecekler? Onlar için ketenhelvacı bir masal insanı bile değildir. O yalnız benim için masalları süsleyen

[48] Abasıyanık, (1983), s. 152.

şehzadeler, sultanlar, kahveci güzelleri, hallaçlar gibidir. Bu çocuklar, onun lisanından bile anlamazlar."[49]

Yazarın İstanbul'a özgü tipleri arasında üçüncü grubu, **işçi, amele ve hamallar** oluşturmaktadır. Hikayelerin büyük kısmında kendine yer bulan bu meslekler, Sait Faik'in küçük insan hikayecisi olarak tanınmasında son derece etkilidir.

'Semaver' hikayesinin kahramanı Ali ve 'Mürüvvet' hikayesindeki Hüseyin fabrikada; 'Şahmerdan' hikayesindeki Abdurrahman ve Salih ile 'Mavnalar'daki Sivaslı çımacı limanda işçi olarak çalışmaktadır. 'Mavnalar' hikayesindeki İzmirli genç ise bir değirmende ameledir. 'Birtakım İnsanlar'da Anadolu'dan gelmiş İstanbul'a yabancı amelelere rastlanır. 'Çöpçü Ahmet' hikayesinin kahramanı ile 'Fındık' hikayesindeki Çöpçü Mehmet'i de belediye işçileri oldukları için bu gruba dahil edebiliriz.

'Sarmaşıklı Ev' hikayesindeki yaşlı hamal ile 'İp Meselesi'ndeki soluk yüzlü genç, Sait Faik hikayelerindeki hamal tiplerini oluşturur. Ayrıca birçok hikayede çocuk hamallara da rastlamaktayız.

Sait Faik hikayelerinde İstanbul'a özgü işçi, amele ve hamallar, içine düştükleri zor koşullarla hikaye edilirler. 'İnsanlığın Haline Doğru' adlı eserinde Sait Faik, çok az bir ücretle iş güvenliğinden ve sağlıklı koşullardan mahrum olarak çalıştırılan deri işçilerinin dramını gözler önüne serer. Hamallar da toplum içinde ezilen, itelenen bir konumdadır. 'İp Meselesi'nde ipinin çalındığını iddia eden bir kadın tarafından haksızlığa uğrayan ve ekmeğini kazandığı ipi elinden alınan hamal tipinin çaresiz kalışını seyrederiz.

Sait Faik hikayelerinde kimi zaman, az çalışıp başkalarını zor durumda bırakan ve kendilerince akıllılık ederek hayatlarını kurtarmaya çalışan işçi tiplerine de rastlanmaktadır. 'Şahmerdan' hikayesinde bu tiplerden biri olan Salih, bin tonluk ağırlığı kaldıran şahmerdanın kolunu çevirirken güç sarf etmeyip çalışır gibi görünmekte, bütün yükü üç arkadaşına yüklemektedir. 'Mürüvvet' adlı hikayenin kahramanı Küçük Hüseyin de tazminat alabilmek için kolunu yarma makinesine kaptırmıştır. Sonunda, Salih, davranışının bedelini denizde boğularak öderken, Hüseyin de hem kolundan hem işinden olur.

Ele alacağımız bir başka grup, yazarın ifadesiyle *"adanın muhtekir ve obur esnafı"dır.* **Burgazadalı esnaf,** adada yaşayan insanların ihtiyaçlarını giderebilmek için kendilerinden alışveriş yapmaya mecbur olduklarını bildiği için onları olabildiğince sömürür. Sait Faik, hikayelerinde bu insanları tipleştirerek takındıkları fırsatçı tutumu eleştirmektedir:

"Fevkalade haris, insafsız, işlerini bilmez insanlar olan ada sebzecileri [İzmit'ten sebze meyve yüklü] *kayıkların gelmediği günlerde her şeyi ateş pahasına satarlar. Yalnız onlar değil ha, bakkal da aynı vaziyettedir. Hasta için zorla altmış kuruşa bir kilo buz alındığını ben işittim. İnanmadım. Sonra hastam vardı. Hemen hemen aynı fiyata aldım, yine inanamadım."*[50]

Vurdumduymaz ve bencil ada esnafına *Alemdağ'da Var Bir Yılan*'ın 'Çarşıya İnemem' hikâyesinde de rastlarız. Yazar, düşündüklerini kendilerine söyleyemeyeceği bu insanların artık yüzlerini bile görmek istememektedir:

"O fırıncı yok mu, o? O, sabahları, işçi çocuklara kırbaç gibi pis yağlı böreğini otuz beş kuruşa okutan, olur da fazla veririm korkusundan kimselere para bozmayan fırıncı! O sıra sıra kiralık evler yaptıran, keçilerine köyün ne kadar körpe dalı varsa yediren fırıncı!..

[49] Abasıyanık, (1970-b), s. 14-15.
[50] Özdemir, (2005), s.249.

O kıyma makinesinden geçen her yarım kilo ete; öğürtücü, öldürücü iç yağları karıştıran, o, elli adımda kokan, sandalyesinde akşama kadar oturup iç yağları, keçileri, mandaları düşünen kasap efendi? Bunların suratının görmemek için çarşıya inmediğimi söylemiş gibi oluyorum. Hayır değil değil, şimdi çarşıya insem bakkala, 'Vay Barba Niko!', kasaba 'Vay Usta Haralambo!' fırıncıya 'Ooo Abdülkadir Efendi!' diyeceğime emin olun."[51]

Esnaf içinde ele alabileceğimiz **kahveciler,** yazar için ayrı bir öneme sahiptir. Sait Faik'in nazarında diğer esnaf gibi paraya pula değer vermeyen Burgazadalı kahveci İskanavi, 'Mahalle Kahvesi'nin yüksek ahlaki değerleri her şeyin önünde gören kahvecisi, 'Kestaneci Dostum' hikayesinde çırağına kol kanat geren Salim Ağa ve 'Az Şekerli' hikayesindeki babacan kahveci Murtaza, İstanbullu kahveci tipleri arasında ilk akla gelenlerdir.

Sait Faik'in İstanbul'a özgü tipleri arasında **mevsimlik işçiler** de bulunur. 'Beyaz Pantolon'da yaz gelirken Burgazada'ya gelen yaklaşık on kişilik grup, çirozculuk yaparak geçimlerini sağlarlar. 'Harita'da Bir Nokta' hikayesinde ise balıkçıların yanında çalışmak için adaya gelen mevsimlik işçilerle karşılaşırız.

İstanbul sokaklarında Sait Faik'in kalemi aracılığıyla gezinirken rastladığımız bir başka grup, **memurlar**dır. Belediye zabıtaları (Bir Küçük Satıcı), iskele memurları (Kim Kime), bekçiler (Parkların Sabahı Akşamı Gecesi) ve polisler (Öyle Bir Hikaye) ilk akla gelen memur tipleridir. Bu tipler, çevrelerinde olup bitenlere duyarsızlıkları ve satıcı çocuklara karşı sert davranışları ile dikkat çekerler.

İstanbullu tipler içinde **işsizler** de sık sık karşılaşılan kişiler arasındadır. Bir iş yapmayan ve yapmak istemeyen insan tiplerinin yanında parklarda yaşayan sokak serserilerini, kahvelerde oturan avareleri de ele alabileceğimiz bu grup, toplum tabanında dikkate değer bir kesimi oluşturur.

İşsizlere örnek olarak, 'İp Meselesi'nde hikayenin anlatıcısı konumundaki elinden bir iş gelmez kahraman, 'Bir Karpuz Sergisi'nde karpuz sergisi açmayı hayal eden adam, 'Şehrin Sabahları ve Adamlarından Biri' hikayesindeki yaşlı avare gösterilebilir.

'Parkların Sabahı, Akşamı, Gecesi' hikayesi ise **sokakta yaşayanlar**ın hayatlarından kesitler sunması bakımından önemlidir. Hikayede, bir gece yarısı Taksim Bahçesi'nde oturan iki serseri birbirleriyle yaşayışlarını konuşurlar. Konuşanlardan biri, geçenlerde evine döndüğünü ancak hemen sıkılıp yeniden sokaklara çıktığını anlatır:

"Benim babam şoför. Geçen gün rastladım. Otomobiline aldı beni. 'Oğlum, vazgeçmeyecek misin şu serserilikten?' dedi. (...) Sonra, 'Baba, beni eve götür,' dedim. 'Hadi gel.' dedi. Üvey anam pumpa bir yatak yapmış, yastığı kabartmış, uyku tutmadı bir türlü. Kalktım yataktan. Tahtanın üstüne uzandım. Orada uyuyabilmişim. Sabahı dar ettim. Gün ağarırken fırladım. Fırlayış o fırlayış..."[52]

'Cezayir Mahallesi' hikayesinde yazar, *"Sinemalar, mektepler, daireler alacağını almış; sokağı parasız avarelere, kahveyi de bize bırakmışlardır,"* der ve kahvelerde boş boş oturan kendini de aralarına dahil ettiği *"ümitsiz avareler"*i anlatmaktadır.[53]

Sosyal ve ekonomik durumlarına göre İstanbul'a özgü tipler ele alınırken zenginlik ve yoksullukları da göz önünde bulundurulmalıdır. Sait Faik hikayelerindeki İstanbul'a özgü tiplerin büyük bölümü yoksul insanların yaşamlarından oluşur. Sınırlı sayıdaki zengin tip,

[51] Abasıyanık, (2000), s. 90.
[52] Abasıyanık, (1983), s. 97.
[53] Abasıyanık, (1983), s. 100.

'Plaj İnsanları', 'Sarmaşıklı Ev', 'Rıza Milyoner', 'On Milyonerle On Metresi', 'Son Kuşlar', 'Bayan Gülseren', 'İp Meselesi' gibi hikayelerde kendini göstermektedir.

'Sarmaşıklı Ev' hikayesinde herkesi kendisinden nefret ettirmiş olan Canvermez, milyoner olmayı harp çıkmasını özlemle bekleyecek kadar çok isteyen 'Rıza Milyoner', göçmen kuşları etlerini yemek için çocuklara öldürten Konstantin Efendi ve boğulmak üzere olan bir çocuğu kıyafetleri ıslanmasın diye denize atlayıp kurtarmayan 'Plaj İnsanları', ortak özellikleri ile Sait Faik eserlerindeki İstanbullu zengin tipleri temsil ederler.

Sosyal açıdan unutulmaması gereken İstanbul'a özgü tipler arasında ele alacağımız son iki grubu, **'hırsız, kaçakçı ve katiller'** ile **'dilenciler'** oluşturmaktadır. Hırsız, kaçakçı ve katilleri 'Seylan Çayı Hırsızları, 'Nüfus Tezkeresiz Adam', '60 Liralık Kadın Çantası', 'Yüze Yakın Basamak', 'Bıçakla Oynanmaz', 'Sultan Mahmut Türbesi'nin Kurşunları' ve 'Bir Peri Masalı mı? İpekli Kumaş Hırsızlığı mı?' gibi hikayelerde görmekteyiz. Dilenci tipi ise, 'Bacakları Olsaydı' hikayesinde takma bacağını çıkararak 'Yüksekkaldırım'da dilenen ancak özel yaşamında yüksek geliriyle lüks içinde yaşayan duyarsız bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

d) Yazarın bakışına göre İstanbul'a özgü tipler

İstanbul, çok çeşitli insanların yaşadığı, iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin bir arada bulunduğu son derece kozmopolit bir şehirdir. Sait Faik, bu şehirde gördüklerini hiçbir ayrım gözetmeksizin eserlerine yansıtmış, toplumun her kesimini ve her tabakadan insanı konu edinmiştir. Yazar, ele aldığı sosyal meseleleri görünürde son derece nesnel bir gözle anlatmış olsa da gerçekte içinde yaşadığı toplumun yüz yüze kaldığı düzensizliklere, haksızlıklara tepki göstermektedir.

Hikayelerinde sevgi temasını çok yoğun olarak işleyen Sait Faik Abasıyanık, sevdikleri, değer verdikleri, övmeye değer gördükleri yanında kızdığı ve eleştirdiği kimseleri de 'sevilmeyen' tipler olarak eserlerinde kullanmıştır.

Sait Faik, emeğiyle, zanaatıyla geçinenlere sonsuz bir saygı duyar. Bu saygıyı ifade ederken de kendi şahsında toplumun eğitimli kesimini eleştirir:

"Canım Mercan Ustam! Ellerinden hürmetle öperim. Biz de zanaat ehliyiz. Yazı yazıyoruz a. Ne Mercan Usta'ya, ne kilimleri dokuyan ellere, ne yazmaları boyayanlara, ne kalıpları dökenlere, ne çeşmi bülbülleri üfleyenlere saygı duydık. Saygı duymadık da ne oldu? Dünyayı birbirine kattık işte... Sofralarımızı, kapılarımızı, gönlümüzü kapadık. Kapadık da ne ettik? Dünyayı birbirine kattık."[54]

Sait Faik hikayelerinde bazı eğitimliler, yoksulları küçük görmekte, onlara yukardan bakmaktadır. Üst sınıfa mensup bu kahramanlar içinde dikkat çekici tiplerden biri 'Tüneldeki Çocuk' hikâyesindeki kolejli hanımdır. Bu hanım, birkaç dil bilen, yaşadığı çevrede saygın ve sözü dinlenir biridir. Sait Faik, kendisinden fazla bahsedilmeyen bu kadının, elektriği olmayan nahiye için *"Şu insanlara karanlık çok bile!"* [55] diyerek kenar semtin yoksul insanlarına değer vermemesini eleştirir.

Yazar, hikayelerinde yalnızca eğitimlilere değil, dönemin haksız kazanç sağlayan çıkarcı tiplerine de göndermelerde bulunur:

"1942 senesinde 12,5'luk kundura yaldızı kutusunu 125 kuruşa satan 'Kevork Efendi'nin yanı başında bir ketenhelvacının yaşaması ne garip şey!"[56]

[54] Abasıyanık, (1983), 153.
[55] Abasıyanık, (1970-b), s. 10
[56] Abasıyanık, (1970-b), s. 16.

Burada sözü edilen Kevork Efendi'nin bir benzeri, memleketinden harp zengini olmak üzere İstanbul'a gelen Rıza Milyon-er'dir. Rıza Milyon-er, savaş çıksın, mallar karaborsaya düşsün diye beklemekte, insanların zor durumda kalacağı günlerde uyanıklık edip onları sömürmeyi planlamaktadır.

Sürekli kazananların ve sürekli kaybedenlerin olduğu bir dünyada her iki kesimi de anlatma ihtiyacı duyan yazar, daima kaybedenlerden yana tavır almış, haksız oldukları halde sürekli kazananları kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak eleştirmiştir. Daha açık bir ifadeyle söylenebilir ki, onun eserleri mevcut düzenin adaletsizliğinde ezilenler ile düzene uyup üste çıkanların bulunduğu bir geçit resmidir. Ancak iyi ve temiz olanlar, daima ezilen, horlanan, haksızlığa uğrayanlardır.

Sait Faik'in bu duruşuna göre İstanbul'a özgü tipleri sınıflayacak olursak, ahlak değerlerine üç ayrı yaklaşım görürüz. Bu yaklaşımlar, 'mevcut düzen içinde ezilenler', 'ezilen konumdayken düzene ayak uydurarak ezen konumuna geçenler' ve 'ezenler-haksız düzeni oluşturanlar'dır. Bu tasnife göre, toplum tarafından hor görülen düşmüş kadınlar, hırsızlar, kaçakçılar, sokak serserileri ezilenler arasında yer alırken, kadınları kötü yola düşüren aracılar, gençleri karanlık işlere sürükleyen teşvikçiler haksız düzenin sahipleridir. Hakkı yenilen, ücretleri ödenmeyen, uygunsuz şartlar altında çalıştırılan işçiler ezilen konumdayken, yalnız cebini doldurma düşüncesindeki patronlar ezen durumundadır.

'Kestaneci Dostum' hikayesindeki Kimsesiz Ahmet, asker dönüşü, kahvesinde çalıştığı ustasının öldüğünü öğrenince, kendine namusuyla yapacak bir iş aramış, bir türlü tutunamayınca eroin işine bulaşmıştır. Ahmet, bu noktada 'ezilen konumdayken düzene ayak uydurarak ezen konumuna geçen' tiplerden biridir.

Sait Faik, yardıma muhtaç insanları önemsemeyen duyarsız toplumu ve bu toplum içindeki bencil bireyleri de kınamaktadır. *Sarnıç*'taki 'Kim Kime' hikâyesinde parasızlıktan, ölen kocasının cenaze işlemlerini yaptıramayan kadına karşı gösterilen duyarsızlık tenkit edilir.

4. Sonuç

Edebiyat, sosyal tarih incelemeleri için dikkate değer bir kaynaktır. Her yazar, içinde bulunduğu sosyal ortamı ve bireysel gözlem alanlarını eserlerindeki hayal dünyasına bir arka plan olarak yansıtır. Böylece edebi eserler, yazıldığı dönemin, gelenek ve göreneklerini, yaşayış biçimlerini, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtmaları ile ikincil bir değer kazanmaktadır. Anlatıya dayalı edebi metinlerde, eserlerin sosyal boyutunu incelememize fırsat veren en önemli iki unsur mekan ve kişilerdir.

Hikayelerini oluştururken mekan özelliklerine ve kahramanlarına çokça önem veren Sait Faik, gözlemlerinden faydalanarak kaleme aldığı eserlerinde, hayatının büyük bölümünü geçirdiği İstanbul'a geniş bir yer ayırmış, İstanbul'a özgü tipleri de kahraman olarak seçmiştir.

Bu makalede Sait Faik'in hikayelerindeki İstanbul'a özgü tipler, dört başlık altında sınıflanmıştır. Cinsiyetlerine göre İstanbul'a özgü tipler, kadın ve erkek tipler olarak; toplumsal kökenlerine göre İstanbul'a özgü tipler, Anadolu kökenliler, İstanbul'da daimi ikamet sahipleri, Azınlıklar ve Çingeneler olarak; sosyal ve ekonomik durumlarına göre İstanbul'a özgü tipler, çeşitli meslek sahipleri olarak; yazarın bakışına göre İstanbul'a özgü tipler ise toplum içinde ezen, ezilen ve ezenler arasına katılmak zorunda kalan tipler olarak gruplandırılmıştır.

İstanbul'a özgü tipler arasında öncelikli yeri, kenar mahallelerde yaşayan yoksul insanlar, İstanbul'a çalışmaya gelmiş Anadolulular, adalı balıkçılar, çalışan çocuklar, ecnebi vatandaşlar, çingeneler, sokakta yaşayan serseriler, söz konusu devre ait zanaat ve

meslek sahipleri, ada esnafı ve suçlular oluşturmaktadır. Bu kahramanların büyük bölümü yoksul ve ezilen insanlar arasından seçilmiştir. Sosyal konum itibariyle alt tabakaya mensup bu tipler, çoğunlukla Beyoğlu ve civarındaki yoksul semtlerde, sur dışı mahallelerinde, Adalar'da yaşamaktadır. Haliç, Kumkapı, Yedikule, Edirnekapı, Galata, Şehzadebaşı gibi semtlerde yaşayanlarına da rastladığımız İstanbul'a özgü tipler, büyük şehrin kalabalığında yaşama mücadelelerini sürdürmeye çalışan, kimi zaman ezilen, kimi zaman da hayata yenilmemek adına ezenler arasına katılan kimselerdir. Yozlaşmaları, ahlaki değerlerden uzaklaşmaları, yazara göre, onların kötü insanlar olduğunu göstermez.

Sait Faik Abasıyanık, İstanbul'u mekan olarak seçerek İstanbullu tipleri kahramanlaştırdığı hikayeleriyle, İstanbul'un 1939–1954 yılları arasındaki yaşayış biçimlerine ayna tutmakta, o günlerin sosyal yapısı hakkında izlenimler edinmemize olanak sağlamaktadır.

Kaynakça

Abasıyanık, Sait Faik, (1970), *Bütün Eserleri 2, Şahmerdan-Lüzumsuz Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (1970), *Bütün Eserleri 8, Tüneldeki Çocuk-Mahkeme Kapısı*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (1974), *Bütün Eserleri 4, Mahalle Kahvesi- Havada Bulut*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (1983), *Bütün Eserleri 6, Havuz Başı-Son Kuşlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (1999), *Bütün Eserleri 9, Balıkçının Ölümü-Yaşasın Edebiyat*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (2000), *Bütün Eserleri 7, Alemdağ'da Var Bir Yılan-Az Şekerli*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (2001), *Bütün Eserleri 1, Semaver-Sarnıç*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Abasıyanık, Sait Faik, (2005), *Hikayecinin Kaderi-Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Alangu, Tahir, (1965), *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman, Öncüler, 1930–1950,* C.2, İstanbul.

Ayata, Yunus, (2008), "Sait Faik Abasıyanık'ın Hikayelerinde Kadın" http://www.yeniturkedebiyati.com/index.php?newsid=133

Belge, Murat, (1994), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Çelik, Yakup, (2002), *Sait Faik ve Değerleri Duyan Bir Varlık Olarak İnsan*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Milas, Herkül, (2005), *Türk ve Yunan Romanlarında 'Öteki' ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Naci, Fethi, (1990), *Bir Hikayeci: Sait Faik- Bir Romancı: Yaşar Kemal*, Gerçek Yayınları, İstanbul.

Özdemir, Yeşim, (2005), *Sait Faik'in Eserlerinde Mekan Olarak İstanbul,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tekin, Mehmet, (2004), *Roman Sanatı I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yavuz, Hilmi, (2005), *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, Engin, (2002), *Sait Faik'in Sakaryası*, Değişim Yayınları, İstanbul.

TÜRK ROMANINDA KORSANLIK VE DENİZ KORSANLARI ÜZERİNE

GÖKHAN BAYRAKTAR

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Bu bildiride, 16 ve 17 yüzyıllar arasında, özellikle Akdeniz'de ortaya çıkan korsanlığın ve deniz korsanlarının Türk romanına yansıyışı ve bu yansımanın 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyıla taşınması ele alınacaktır.

Müslüman ve Hıristiyanlar arasında bir paylaşım sahası olan Akdeniz'de Türkler, İslam dünyasının batıya karşı savunucularıdır. Türkler, Barbaros Hayrettin, Turgut Reis ve Uluç Reis başta olmak üzere önemli denizciler yetiştirir. Halk, bu büyük deniz kaptanları etrafında kahramanlık öyküleri oluşturur. Türk denizci ve leventlerin etrafında oluşan kahramanlık öyküleri, yüzyıllar boyunca ağızdan ağıza dolaşır, halk şiirine siner ve nihayet 1839 Tanzimat hareketiyle birlikte edebiyatımıza giren, roman, öykü, tiyatro ve batılı tarzdaki şiirde kendine bir yer edinir.

Bu konuda ilk akla gelen yazar, *Hasan Mellah, Hüseyin Fellah* gibi romanlarıyla Ahmet Mithat Efendi'dir. Ömer Seyfettin'in ve Enis Behiç Koryürek'in eserlerinde de zaman zaman karşımıza çıkan korsanlık motifi ve korsan tipleri, Cumhuriyet dönemi romanlarında zenginleşerek devam eder.

Bugün Türk edebiyatında Osmanlı denizcilerinin öyküleri denilince, akla ilk gelen (1962) *Uluç Reis* romanıyla Halikarnas Balıkçısı'dır. Korsan temasını, Orhan Pamuk'un (1985) tarihli *Beyaz Kale*, Oktay Anar'ın (2005) tarihli *Amat* ve Osman Necmi Gürmen'in (2007) tarihli *Muhtedi* adlı romanları takip eder. Bu bildiride özellikle adı geçen romanlardaki korsanlığa ait motiflerle, korsanların işlenişi ve bu bağlamdaki özellikleri saptanacaktır.

ABSTRACT

In this article, the reflection of piracy that occured in Mediterranean between 16 th and 17 th centuries and seajacks over Turkish novels, and the movements of this reflection at the late of 20 th century and the beginning of 21 th century will be held.

Turks who lived in Mediterranean which was a shared area between Muslims and Christians were supporter of Islam world against West.Turks had important seamen such as Barboros Hayrettin,Turgut Reis, and Uluc Reis.People produced heroic fables around these great seamen.The heroic stories which were composed of around Turk seamen were said through centuries and at last with a reform in 1839 entered our literature and took place in novel,story,theatre and poem.

The first author known in this area is Ahmet Mithat Efendi and his works such as *Hasan Mellah,Huseyin Fellah*.Piracy motifs and pirate characters which we come across in works of Omer Seyfettin and Enis Behic Koryurek are seen in novels of Republic Period.

Today,the novel which is the first known as stories of Ottoman seamen in Turk literature is Halikarnas Balikcisi with *Uluc Reis* novel(1962).The pirate theme follows in some author's works such as Orhan Pamuk's *Beyaz Kale* in 1985,Oktay Anar's *Amat* in 2005,Osman Necmi Gürmen's *Muhtedi* in 2007.In this article,especially novels which were defined before piracy motifs and the characteristics of piracy will be discussed